

Restauratie van het **Hilboesen-orgel**

Stichting Vrienden van de Bonifaciuskerk
te Alphen aan den Rijn

Restauratie van het **Hilboesen-orgel**

*Voorgevel van de
St.-Bonifaciuskerk*

Voorwoord

Wie kent het niet, het machtige geluid van een kerkorgel als je een grote kerk binnenloopt? Onze St. Bonifaciuskerk heeft een bijzonder orgel. Uniek zelfs, er zijn er niet veel van in Nederland. De Nederlandse bouwer, Johannes Hilboesen, heeft dit orgel in 1900 gemaakt voor de kerk. In de jaren daarna verdween de liefde voor de prachtige techniek en het pronkstuk uit die tijd een beetje. Andere tijden, andere stijlen. Gelukkig zag een aantal mensen de waarde van het historische orgel uit 1900. In 2019 bundelde de orgelcommissie de krachten en dat leidt nu tot renovatie van het orgel in de oorspronkelijke staat.

Dit boekje neemt u mee terug in de tijd en geeft een beeld van de bouwer en het orgel van 1900 tot nu. Ook de slechte staat waarin het orgel verkeert, staat beschreven. Voor de kerkorgelliefhebbers, en ik hoop voor veel anderen, wordt het gerestaureerde orgel een must om te komen beluisteren als het klaar is. Met haar unieke klankkleuren, 22 registers verdeeld over 2 klavieren en lichte toetsaanslag. U kunt het allemaal lezen op de volgende pagina's.

Ik hoop dat dit boekje u inspireert en een kijkje geeft in de zorg en passie die nodig zijn om een dergelijk monumentaal instrument nieuw leven in te blazen. Mijn dank gaat uit naar de orgelcommissie met voorzitter Piet Hoeksel, en de vele vrijwilligers en organisaties die de renovatie mogelijk maken.

Liesbeth Spies

Burgemeester Alphen aan den Rijn

Stichting Vrienden van...

Het bestuur van de Stichting Vrienden van de Bonifaciuskerk te Alphen aan den Rijn is verheugd bij te kunnen dragen aan het onderhoud en de restauratie van het Hilboesen-orgel. Mede dankzij een substantiële bijdrage van de stichting kan een langgekoesterde wens van de parochie, de parochianen en Alphenaren worden verwezenlijkt: het orgel zoveel als mogelijk terugbrengen naar de originele staat zoals Johannes Hilboesen het orgel bouwde in 1900.

Onze Stichting heeft als doelstelling het bevorderen van de instandhouding van de Sint Bonifaciuskerk en het promoten van de bekendheid van dit bijzondere kerkgebouw bij de Alphense gemeenschap. Zo heeft de stichting het in 2015 mogelijk gemaakt dat de bijzondere glas-in-loodramen van de kerk gerestaureerd konden worden. De restauratie van het Hilboesen-orgel is het komende grote project.

Het aanstaande onderhoud en restauratie van het Hilboesen-orgel is kostbaar (€ 310.000,00). Daarom hebben we uw hulp heel hard nodig om het nog ontbrekende gat in de begroting te dichten!

Dus alle Vrienden van de Bonifaciuskerk, alsmede eenieder, die dit project een warm hart toedraagt, willen wij vragen te doneren aan dit mooie en unieke project.

Ik zou als voorzitter van de Stichting Vrienden van de Bonifaciuskerk willen zeggen: MUZIEK VERBINDT en in deze tijd is VERBINDING wat we zoeken met elkaar. Uw donatie is van harte welkom op IBAN rekening NL55 RABO 0391 7247 38 t.n.v. Stichting Vrienden van de Bonifaciuskerk.

Namens de Stichting Vrienden van de Bonifaciuskerk,

Gerda Bakker-Duyndam, voorzitter.

U kunt uw donatie overmaken op de rekening van de stichting Vrienden van de Bonifaciuskerk: IBAN NL55 RABO 0391 7247 38

*De houten pijpen van de
Subbas 16'*

Historie

In 1900 bouwde Johannes Hilboesen, eerder meesterknecht van orgelbouwer Ypma te Alkmaar, het hoofdorgel van de Sint-Bonifaciuskerk te Alphen aan den Rijn. Hilboesen bouwde dit orgel in romantische traditie. Van Hilboesen zijn slechts weinig instrumenten bekend. Het Alphense Hilboesen-orgel is het qua dispositieomvang het grootste nog bestaande Hilboesen-orgel. Verder bevindt er nog een kleiner Hilboesen-orgel in de Johannes de Doperkerk te Grootebroek, in vrijwel originele staat. Daarnaast zijn er nog enkele kleinere instrumenten bekend, maar deze staan ver af van hun oorspronkelijke bouw.

Bekend is dat Nederlandse orgelbouwers eind 19e en begin 20ste eeuw – te noemen Adema en Maarschalkerweerd – sterk geïnspireerd werden door Franse orgelbouwers zoals Aristide Cavaillé-Coll en Duitse orgelbouwers als Sauer, Walcker en Steinmeyer. De dispositie en klankleur van het Hilboesen-orgel in de

Detail van één van de fraaie glas-in-loodramen van de St.-Bonifaciuskerk

Het interieur van de St.-Bonifaciuskerk

Sint-Bonifaciuskerk verraden een sterke invloed van deze buitenlandse orgelbouwers op Hilboesen:

- de dispositie is opgebouwd uit een groot aantal grondstemmen (basisklank) – één 16-voets- en vier 8-voets registers op het Hoofdwerk, en vier 8-voets registers op het Positief;
- de Fluit Harmoniek 8' en Fluit Traver 4' zijn overblazend (als bij de dwarsfluit);
- het tweede klavier (het Positief) is gebouwd in een kast met jaloezieën waarmee de klanksterkte kan worden beïnvloed;
- het *Positief* beschikt over drie karakteristieke registers die strijkinstrument nabootsen: de Gamba 8', Vox Celeste 8' en Dolcissimo 8';
- het *Positief* beschikt over een 8-voets tongwerk: de Clarinet 8'.

De dispositie was als volgt in 1900:

Hoofdwerk		Positief (in zwelkast)		Pedaal	
Bourdon	16'	Fluit Gedekt	8'	Subbas	16
Prestant	8'	Gamba	8'	Open Bas	8'
Holpijp	8'	Vox Celeste	8'	Violoncel	8'
Salicionaal	8'	Dolcissimo	8'	Bazuin	16'
Fluit Harmoniek	8'	Salicionaal	4'		
Octaaf	4'	Fluit Traver	4'		
Fluit Gedekt	4'	Piccolo	2'		
Octaaf	2'	Clarinet	8'		
Mixtuur	2-4 st.				
Trompet	8'				

De speeltafel van het orgel, geplaatst door de firma Pels in 1940

De pijpen van de Prestant 8' en Salicionaal 8' in het front van de orgelkas

1940 – ingrijpende wijzigingen

In de eerste decenia na de bouw raakte het orgel in slechte staat met vele lekken in windladen en kanalen. Volgens adviseur dhr. Huigens deugde het systeem niet waarnaar het orgel gebouwd was. Men paste een onvoldoende bekend systeem toe dat, naar later bleek, slecht tegen verwarming kon. Het gevolg was loslatende lijm, scheuren, barsten en naadvorming. Ook achtte hij het zo goed als zeker dat het gebruikte hout niet voldoende gedroogd was.

In 1940 werd door de firma B. Pels & Zn. een nieuw sleepladenorgel met elektropneumatische tractuur geplaatst achter het oude front, met gebruikmaking van bestaande windvoorziening en pijpwerk. Het orgel is tevens in zijn geheel naar achteren – in de toren – geplaatst, de schepbalgen zijn verwijderd, twee regulatoren zijn toegevoegd en is de pedaalomvang is uitgebreid van C-d1 tot C-f1. Daarnaast zijn de volgende dispositiewijzigingen doorgevoerd:

- Hoofdwerk: Fluit Harmonique 8' verwijderd, Dolce 8' toegevoegd (Dolcissimo van Positief).
- Positief: Dolcissimo 8' verwijderd, Fluit 8' toegevoegd en ingekort (Fluit Harmonique 8' van Hoofdwerk), Salicionaal 4' opgeschoven tot Nasard 2 2/3.
- Pedaal: Violoncel 8' opgeschoven tot Prestant 4', Bazuin 16' vervangen door een nieuwe Bazuin 16'.

Het interieur van de St.-Bonifaciuskerk gezien vanaf het orgelbalkon

1940 tot 1974 – verschillende aanpassingen

Deze periode kenmerkt zich door de opkomst van de neobarokstroming in Nederland. Orgels gebouwd in de romantische traditie werden steeds minder gewaardeerd en gerespecteerd; meer en meer werd de voorkeur gegeven aan een helder klankbeeld. Muziek uit de romantiek – bijvoorbeeld van Franz Liszt, César Franck, Charles-Marie Widor en Louis Vierne – raakte uit de gratie, ten faveure van muziek uit de barok. Een andere ontwikkeling was liturgisch van aard. Ten gevolge van het Tweede Vaticaans Consilie van 1962 tot 1965 werd naast het Latijn de volkstaal toegestaan. Lieder en mochten in de volkstaal gezongen worden. In deze periode zijn er vervolgens een aantal dispositiewijzigingen doorgevoerd:

- Hoofdwerk: Fluit Gedekt 4' opgeschoven tot Quint 2 2/3';
- Positief: Vox Celeste 8' ingekort tot Prestant 4' (vanaf c), Fluit Traver 4' ingekort tot Fluit 4'.

Het licht schijnt door de fraaie glas-in-loodramen van het zuidelijk transept.

1974 – aanpassingen door Jac. van der Linden & Co

In 1974 werden wederom een aantal aanpassingen gedaan. Jac. van der Linden & Co heeft de windladen gerestaureerd en de slepen vervangen door verende exemplaren in plexiglas. Voorts zijn de volgende dispositiewijzigingen doorgevoerd:

- Hoofdwerk: Dolce 8' verwijderd, Sesquialter 1-2 st. toegevoegd, Trompet 8' vervangen door een nieuwe Trompet 8';
- Positief: Clarinet 8' vervangen door een Dulciaan 8'.

1984 – eerste aanzet tot restauratie naar de oorspronkelijke staat

Begin jaren '80 van de vorige eeuw groeide de waardering weer voor orgels uit de romantische periode. De Firma Pels & Van Leeuwen in 1984 heeft een aantal grote balgen en registerbalgjes opnieuw beleerd, het sleepaandruksysteem van de discantladen verbeterd, toetspistons onder de laden afgeregeld en de pneumatische bediening van de crescendokast gereviseerd. Tevens is een eerste aanzet gemaakt om de dispositie terug te brengen naar de oorspronkelijke toestand van 1900:

- Hoofdwerk: Quint 2 2/3 teruggeschoven tot een Fluit 4';
- Positief: Gamba 8' is zwevend gestemd.

FOTO: KOOS SCHIPPERS

Organist Alexander Schippers bespeelt het Hilboesen-orgel, met Simon Stelling als registrant

1984 – heden

In 2011 vond een herinrichting van de St.-Bonifaciuskerk plaats. Hierbij werd de verwarmingsinstallatie op de koorzolder vóór het orgel geplaatst. In 2015 werd een tweede speeltafel beneden bij het altaar geplaatst om het contact tussen organist en het koor te verbeteren. Tevens was de gedachte dat vanaf deze nieuwe speeltafel een nieuw aan te schaffen koororgel bespeeld kan worden. Dit koororgel is echter nooit gerealiseerd.

Dispositie

De huidige dispositie van het Hilboesen-orgel luidt als volgt:

Hoofdwerk		Positief <i>(in zwelkast)</i>		Pedaal	
Bourdon	16'	Fluit	8'	Pedaal	16
Prestant	8'	Gedekt	8'	Subbas	8'
Holpijp	8'	Gamba	8'	Open Bas	4'
Salicionaal	8'	Prestant	4'	Prestant	16'
Octaaf	4'	Dwarsfluit	4'	Bazuin	
Fluit	4'	Nasard	2 2/3		
Octaaf	2'	Piccolo	2'		
Sesquialter	3-4 st.	Dulciaan	8'		
Mixtuur	2 st.				
Trompet	8'				

De windvoorziening van het Hilboesen-orgel

Waarom restaureren?

Onderhoud

Het laatste groot onderhoud van het Hilboesen-orgel dateert uit 1984. In de afgelopen bijna 40 jaar is het orgel in een slechte staat komen te verkeren. Storingen in de elektrische tractuur van het orgel kwamen steeds vaker voor. Ook werd steeds meer duidelijk dat de klankmatige ingrepen tussen 1940 en 1974 het orgel geen goed gedaan hebben.

In 2019 heeft de parochie Heilige Thomas een orgelcommissie in het leven geroepen bestaande uit Piet Hoeksel (voorzitter), Ruud Visser, Marien Verhulst, Peter Dobbe, Paul van den Brink, Ruud Miedema en organist Alexander Schippers. Cees van der Poel, orgeladviseur van de Katholieke Klokken- en Orgelraad (KKOR), werd gevraagd als adviseur. Na inspectie van het orgel bleek dat groot onderhoud dringend noodzakelijk is. Een overzicht van de belangrijkste bevindingen:

- het orgelinterieur is vervuild door stof, en verf en gesteente komen los (ook bóven het pijpwerk);
- de speeltafel nabij het orgel verkeert in matige staat en bevat bekabeling en aansluitingen uit 1940;
- de huidige plaatsing van de windmotor in de torenruimte is wat klimaat betreft ongunstig;
- de toon- en registermagneten in het hele orgel dateren uit 1940 en zijn verroest of hebben schade;
- de elektronica in het hele orgel dateert uit 1940 en is over de houdbaarheidsdatum heen, met een toenemende kans op (ongrijpbare) storingen.

Restauratie

Naast onderhoud is ook een restauratie van het pijpwerk dringend noodzakelijk. Het Hilboesen-orgel is in oorsprong gebouwd in romantische stijl. In de periode 1940 tot 1974 wilde men het orgel (meer) naar de neobarokstijl brengen: veel pijpwerk werd verzaagd, opgeschoven of in zijn geheel vervangen door nieuw pijpwerk. De pijpen van de registers Trompet 8', Dolce 8' en Clarinet 8' werden verkocht aan parochianen.

Als gevolg van deze wijziging is het orgel klankmatig in onbalans geraakt. Bij de komende restauratie zal het pijpwerk zoveel als mogelijk teruggebracht worden naar de oorspronkelijke staat van 1900. Hierbij wordt zoveel als mogelijk gebruik

gemaakt van origineel pijpwerk. Pijpwerk van de Trompet 8', Dolce 8' en Clarinet 8' zal zoveel als mogelijk worden ingezameld om te kunnen gebruiken bij de restauratie. Het ontbrekende pijpwerk zal worden bijgemaakt, het vervangen van het pneumatische deel van de tractuur door magneten en sleepmotoren waardoor er een simpeler systeem ontstaat dat goedkoper in onderhoud is.

Planning

Adema Orgelbouw B.V. zal naar verwachting in de loop van 2025 starten met de werkzaamheden.

Inzameling orgelpijpen

In de jaren '70 van de vorige eeuw werden de orgelpijpen van de registrers Trompet 8', Dolce 8' en Klarinet 8' verkocht aan parochianen. Van de opbrengst werd een piano aangeschaft. De parochie Heilige Thomas wil deze pijpen weer inzamelen om deze registers weer in oude luister te herstellen bij de komende restauratie.

Heeft u nog pijpen, en zou u deze willen schenken aan de parochie?
Neem dan contact op!

Doneer nu

Draagt u het Hilboesen-orgel een warm hart toe? En wilt u graag een financiële bijdrage doen?

U kunt uw donatie overmaken op de rekening van de stichting
Vrienden van de Bonifaciuskerk: IBAN NL55 RABO 0391 7247 38.

www.bonifaciusalphen.nl

DE RIJNBODE.

Nieuws- en

Advertentieblad

VOOR ALPHEN, OUDSHOORN, AARLANDERVEEN EN OMSTREKEN.

Rijnbode 4-7-1900

Reeds menig kunstwerk, zoowel wat schilder- als beeldhouwkunst aangaat, versiert de monumentale R.-K. kerk; op dit alles zal nu de kroon gezet worden door een kunstwerk van anderen aard; binnenkort namelijk zullen de heerlijke tonen van een nieuw orgel langs de gewelven klinken. Door de milddadigheid eener achtenswaardige familie van onze parochie werd het bestuur in staat gesteld de vervaardiging daarvan op te dragen aan den heer Joh. Hilboesen te Amsterdam, die reeds bezig is met den opbouw van het pneumatisch orgel, dat geheel naar de nieuwste vinding op dat gebied is ingericht. De werkzaamheden zullen omstreeks half Augustus afgelopen zijn.

Rijnbode 8-7-1900

Red. Rectificatie. Door een R.K. uit de parochie Alfen worden wij opmerkzaam gemaakt, dat het nieuwe orgel niet is gegeven uitsluitend door een achtenswaardige familie, zooals in het voorgaande No. van dit blad is vermeld, doch dat alle parochianen hun penningstake hiertoe hebben bijgedragen, daar er ook voor is gecollecteerd.

Rijnbode 30-9-1900

Naar wij vernemen zal Zondag a.s. 30 September het nieuwe orgel in de Roomsche Katholieke Kerk ingewijd en des avonds ten half zeven, onder het Lof, en daarna voor 't eerst bespeeld worden door een specialiteit in het orgelspel. Voor parochianen is de toegang vrij. Niet parochianen worden alléén toegelaten op vertoon van eene kaart, te bekomen bij P. Suijkerland, koster der R. K. Gemeente.

Rijnbode 3-10-1900

Allen. Voor de R.-C. Parochie van den H. Bonifacius alhier, was het 11. Zondag een plechtige dag, wijl aan den avond van dien dag het nieuwe orgel is ingewijd en voor het eerst bij den dienst werd gebruikt. Ter gelegenheid hiervan hield de WelEerw. ZeerGel. Heer Koekhoven, pastoor te Bovenkarspel, jongere broeder van den pastoor J. Koekhoven alhier, een toepasselijke rede, naar aanleiding der woorden uit den 150n psalm: „Looft Hem met orgelklank.” Z.Eerw. wees hierbij op de onmisbaarheid en

grootte waarde van muziek in het algemeen en van het orgel in het bijzonder tot begeleiding van den kerkelijken zang en tot verheerlijking van den Naam des Heeren. Ook werd de pastoor en de gemeente door ZEerw. met dit instrument geluk gewenscht. Tijdens en na het Lof, door het koor onder leiding van den heer F. A. Nijpels met veel succes gezongen, werd het orgel bespeeld door den Wel-Eerw. Heer Van Erven Dorens, kapelaan te Pijnacker. Met allen lof wordt door kenners het zeer verdienstelijk spel van gen. heer geroemd en de talrijk aanwezigen, die het kerkgebouw vulden, konden zich overtuigen welke liefelijke en groote verscheidenheid van klanken uit dit instrument door bekwame handen kunnen worden voortgebracht. Het orgel is volgens de nieuwste constructie vervaardigd door den heer Joh. Hilboesen, orgel-fabrikant te Amsterdam. Het bevat 22 registers, verdeeld over twee klavieren en vrij pedaal en is geheel pneumatisch ingericht (buizensysteem.) De registers werken evenals de klavieren door middel van toetsen welke door een lichten druk worden bewogen; onder de klavieren bevinden zich negen drukknoppen, boven het pedaal zijn zes combinatie-treden aangebracht, benevens twee bascule- treden, een zwel voor het positief en generaal cressendo voor het vol orchest. Met dit kunstwerk (een geschenk, wat het inwendige, het mechaniek gedeelte betreft, van een achtenswaardige familie alhier, terwijl het uitwendige, de kast, hoofdzakelijk door de parochianen is bijeengebracht) is de kerk thans geheel voltooid, ontbreekt er niets meer aan en kan zij in schoonheid en volmaaktheid met hare zusters in het Bisdom wedijveren.

Johannes Hilboesen, een Dokkumer orgelmaker

Tot de orgelmakers waarvan we maar sporadisch activiteiten aantreffen in Friesland, behoort ook Johannes Hilboesen. Hoewel hij altijd aangeeft orgelmaker te zijn in Amsterdam en de van hem bekende werkzaamheden ook doorgaans zijn te vinden in het westen en zuidwesten van ons land, blijkt hij ook actief te zijn geweest in Friesland.

Sterker nog: nader onderzoek toont aan dat hij er niet alleen in geboren, maar ook een belangrijk deel van zijn opleiding heeft genoten. Alle reden dus om de schijnwerper eens te richten op deze van oorsprong Friese orgelmaker.

Personalia

Johannes Bernardus Hilboesen werd op 27 oktober 1856 te Dokkum (toen nog Dockum) geboren als zoon van logementhouder Bernardus Hilboesen en Aafke Rohling. Na het overlijden van haar man in 1864 zette de weduwe het logement (op het adres: Bontebrug 16) voort met steun van haar inwonende broer Bernardus; deze was van beroep schoenmaker. De familie Hilboesen was rooms-katholiek. Johannes bleek later te wonen bij een oom en tante (Johannes Becker en Margaretha Hilboesen) op het adres Oranjewal W 130; vandaar is hij per 31 juli 1873 vertrokken naar Bolsward. De reden daartoe wordt enige jaren later duidelijk, want bij zijn inschrijving bij de Nationale Militie in 1876 blijkt hij als beroep op te geven dat van 'Orgelmaker'. Omdat hijzelf uitstedig was werd hij door zijn moeder ingeschreven. In het bijbehorende Lotingsregister

van 9 maart 1876 staat ook zijn signalement: een lengte van ruim 1.68 meter, een ovaal "Aangezicht" en een spitse kin, blonde haren en wenkbrauwen en blauwe ogen; de andere kenmerken (voorhoofd, neus en mond) waren 'ordinair' (=gewoon), verder had hij geen "Merkbare teekenen".

Hij werd per 24 maart "tot de dienst toegewezen" en per 1 oktober van dat jaar ingeschreven bij het 1e regiment Infanterie. Hij kreeg op 6 mei 1877 'groot verlof' en vestigde zich per 4 juni 1877 (weer) in Bolsward. Hij kwam per 18 augustus 1879 korte tijd weer in dienst en verliet die op 20 september met groot verlof naar Alkmaar".

Opleiding in Bolsward

Uit het voorgaande kunnen we concluderen dat hij in 1873 in dienst is getreden bij de orgelmaker Eeltje Ypma in Bolsward. Het ligt voor de hand dat hij hem heeft leren kennen toen deze na een ingrijpende verbouwing en herstel in 1873 in Dokkum het uit de schuilkerk afkomstige oude Verbeek/Harmens/van Gruisen-orgel plaatste in de nieuwe parochiekerk.

Een aardig gegeven is, dat tijdens de bouw van deze Cuyperskerk de als opzichter optredende "Bouwkundige" Jan Jurrien Van Langelaar uit Amsterdam van augustus 1871 tot maart 1873 bij de familie Hilboesen in huis woonde. Was dat wellicht ook het geval met Eeltje Ypma toen deze daar met het orgel bezig was en heeft de jonge Johannes langs deze weg kennis gemaakt met de orgelmaker en diens werk? Hilboesen moet zich in Bolsward in de periode juli 1873 - augustus 1879 in het orgelmakersvak hebben bekwaamd; in het voorjaar van 1879 voerde hij namens Eeltje Ypma nog onderhoud uit aan het orgel in zijn geboorteplaats Dokkum.

In Alkmaar

Na zijn militaire 'carrière' vertrok hij naar Alkmaar om verder te werken in het bedrijf van Eeltje's broer Lodewijk. Hij bleef daar tot 1895, vanaf 1887 (na Ypma's overlijden) als meesterknecht. Hilboesen kreeg per 1 januari 1896 zijn ontslag bij de firma Ypma.

De aanleiding daartoe zou geweest zijn dat hij zou trouwen met Johanna Ypma, één van de drie dochters van L. Ypma (die geen mannelijke nakomelingen had), maar de huwelijksvoorwaarden niet kon accepteren, "waardoor de liefde uitdoofde". De huwelijksvoorwaarden bestonden eruit dat Hilboesen de zaak van Ypma zou leiden om na het overlijden van zijn schoonmoeder er de eigenaar van te worden.

Dit verhaal had nog een kant: Hilboesen had niet met de dochter, maar wél met de weduwe Ypma willen trouwen. Hij besloot de zaak te verlaten toen zij dat weigerde.

In Amsterdam

Vanaf het voorjaar van 1896 opereerde hij als zelfstandig orgelmaker vanuit Amsterdam vanaf het adres Bloemgracht 24; in 1898 verhuisde hij voor enkele jaren naar

Zaandam, maar kwam in 1907 terug naar Amsterdam, waar hij op verschillende adressen (in)woonde, o.a. in Nieuwendam. Financieel moet het voor hem geen vetpot zijn geweest. Hij bleef ongetrouwd en overleed op 8 januari 1922 in het Onze-Lieve-Vrouwe Gasthuis te Amsterdam.

Zijn werkzaamheden hebben zich vooral beperkt tot reparaties, onderhoud en verbouwingen; ook leverde hij enkele kerken nieuwe orgels. Zijn herkomst uit Dokkum maakt duidelijk waarom hij het Van Dam Orgel enkele malen stemde in de plaatselijke parochiekerk in de periode 1899 - 1907, vermoedelijk combineerde hij dat met familiebezoek.

In de Leeuwarder Courant van 5 juli 1897 adverteerde hij met het vroegere orgel uit de rooms-katholieke kerk van Grootebroek: of hij het in Friesland een nieuw onderdak heeft kunnen geven is niet bekend..

In 1900 leverde hij een groot pneumatisch orgel aan de rooms-katholieke Sint-Bonifaciuskerk te Alphen aan den Rijn: het is nog steeds in de kerk aanwezig, hoewel ingrijpend verbouwd.

Niet meer aanwezig is het tweeklaviers pneumatische orgel dat hij in 1903 leverde aan de Hervormde kerk in Tholen.

Een jaar later leverde hij het nog steeds aanwezige éénklaviers orgel in de rooms-katholieke kerk te Heeg (Friesland). In de periode 1915-1921 werkte hij geregeld samen met orgelmaker H.W. Flentrop te Zaandam

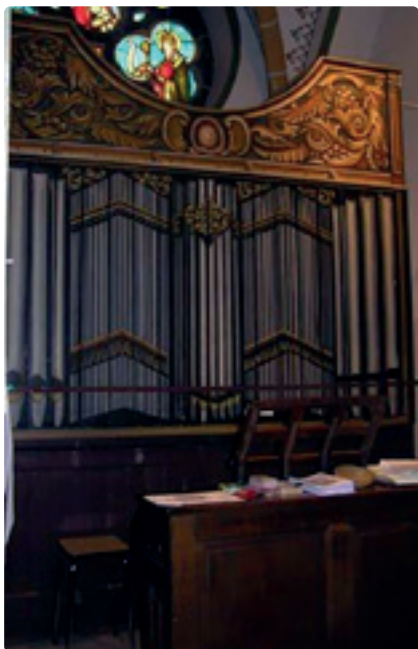

FOTO: VICTOR TIMMER, PREI

Het Hilboesen-orgel in Heeg

Zeer gaaf bewaard bleef Hilboesen's orgel in de fraaie rooms-katholieke Sint-Josephkerk in Heeg. Niet alleen is het zijn enige orgel in Fryslân, het is met zijn hoedanigheden tevens een buitenbeentje in het Friese orgellandschap en ook om die reden enige aandacht waard.

Het instrument stamt dus uit 1904 en verkeert nog in authentieke staat. De enige noemenswaardige werkzaamheden van betekenis waren de schoonmaak en herstel door de firma Jos Vermeulen (Alkmaar) in 1964 en een revisie door Flentrop Orgelbouw in 2004. Dit éénklaviers orgel heeft als dispositie:

Manuaal: Holpijp 8 voet, Gamba 8 voet, Voix Céleste 8 voet (vanaf c), Prestant 4 voet, Fluit 4 voet.

Er is een vrijstaande speeltafel vóór het orgel (met blikrichting kerk). Als werktuiglijke registers zijn aanwezig - naast een buiten gebruik zijnd Ventiel - een 'Koppel Bas' (dat wil zeggen in de bas een suboctaafkoppel) en 'Koppel Disc.' (een superoctaafkoppel in de discant), waarmee de betrekkelijk beperkte registratiemogelijkheden wat worden verruimd. De wind wordt geleverd door een magazijnbalg (annex een reguleurbalg) met hefboom in de onderkas. Daarboven staat het pijpwerk op een pneumatische kegellade.

Het metalen pijpwerk van Prestant, Holpijp en Fluit is van dezelfde makelij met spits gewreven boven- en dito ronde onderlabia, met aan de binnenzijde bij de soldeernaden rode bolus. Het lijkt verrassend veel op dat wat de orgelmakers Adema in die tijd te Leeuwarden vervaardigden, ook gezien de toonhoogte-inscripties en de schrijfwijze van het woord 'Roerfluit' op de grootste pijp van de Fluit 4 voet. De Adema's maakten in die jaren wel meer pijpwerk voor andere orgelmakers, zowel binnen- als buiten Friesland.

FOTO: VICTOR TIMMER, PRE

FOTO: AD FAHNER

Vermoedelijk heeft Hilboesen bij hen de genoemde drie registers betrokken, want gezien de omvang van zijn bedrijf zal hij geen eigen pijpenmakerij hebben gehad. De beide strijkers zijn fabrieksmatig vervaardigd en hebben geperste ronde labia. Opmerkelijk tenslotte is de orgelkas: Het hele instrument staat in de zwelkast, die aan de voorzijde is voorzien van verticale jaloezieën (te bedienen met een trede in de speeltafel) waarop goedbedoeld, maar erg aandoenlijk een pijpenfront is geschilderd. Op de brede lijst boven het 'front' is een beschildering aanwezig met blad- en fruitmotieven (onder andere een druiventros). Van de afdekking van de kas zijn het lagere middendeel en de beide aansluitende schuine panelen van hardboard. Ondanks de op het eerste gezicht beperkte mogelijkheden, wordt het instrument nog steeds naar tevredenheid gebruikt tijdens de misvieringen en andere diensten.

Victor Timmer.

Het Orgel

Het orgel is een vaak kolossaal toetsinstrument waarin geluid ontstaat als lucht door metalen pijpen wordt geperst.

Wat is het orgel?

Het orgel is, net als de piano, een toetsinstrument. Met die toetsen bespeelt de organist een grote verzameling pijpen van verschillende grootte, waar lucht doorheen wordt geperst. De pijpen zijn verdeeld over verschillende 'registers', op basis van klankkleur. Deze registers kunnen apart in- of uitgeschakeld worden, waardoor er veel verschillende geluiden mogelijk zijn. Het pijporgel, het bekendste lid van de orgelfamilie, is vaak in kerken te vinden.

Hoe is het orgel ontstaan?

In ca. 246 voor Christus vond de Griek Ktesibios van Alexandrië de hydraulis uit, een muziekinstrument dat geluid produceerde als er water door de pijpen werd

gepompt. Via het Romeinse Rijk kwamen orgels terecht in de Arabische wereld en Byzantium, waar de techniek verder ontwikkeld werd.

Met de val van Rome verdween het orgel tijdelijk uit West-Europa, maar in 757 maakte het instrument zijn herintrede toen de Byzantijnse keizer Constantijn de Vijfde een orgel aan Koning Pepijn de Korte schonk. In 812 liet Pepijns zoon, Karel de Grote, een orgel installeren in zijn kapel in Aachen.

Het orgel bleek door zijn volume heel handig om het zingen in de kerk te begeleiden. Verschillende kloosters namen het instrument in gebruik, en legden zo het fundament van een eeuwenlange voorkeurspositie in het katholieke christendom.

Het oudste nog bespeelbare orgel ter wereld bevindt zich in de burgtkerk van het Zwitserse Sion, het telt nog drie registers uit 1390.

Hoe gaat het inmiddels met het orgel?

Na de reformatie - waarin veel katholieke gebruiken werden ontmanteld - bleven de kostbare orgels aan de kerkmuren hangen. Eerst met als doel de burgers te vermaken met 'wereldlijke' muziek, maar later ook weer tijdens de kerkdiensten.

Het instrument vond zijn weg naar de huiskamer (het portatief, het kistorgel en het harmonium) en later ook met Britse kolonisten naar India, waar het draagbare harmonium een belangrijke rol ging spelen in de lokale muziktraditie. Verschillende componisten combineerden de klank van het orgel met die van het symfonieorkest, zoals bijvoorbeeld Camille Saint-Saëns in zijn Orgelsymfonie.

Da's nou ook leuk...

Kunnen we meedoen met de restauratie van ons onvolprezen Hilboesenorgel?

Natuurlijk kan dat!!

Sterker: Dat is echt de enige reden dat we dit boekje gemaakt hebben.

We hebben lang nagedacht omdat we iedereen in de gelegenheid willen stellen om mee te doen. (Wij willen geen boze gezichten!).

Wat hebben we nodig: Orgelpijpen, heel veel orgelpijpen.

We moeten na 125 jaar een hele berg nieuwe hebben, maar ook het oude pijpwerk moet, als het even mogelijk is, een opknapbeurt krijgen. Van de hoogste fluiten tot de diepst brullende boomstammen.

Een orgel bestaat uit vele honderden verschillende pijpen. Helaas zijn orgelpijpen niet in de plaatselijke ijzerwinkel te koop. Ook bij Bol.com staan ze niet op de site. U kunt ons natuurlijk wel in de gelegenheid stellen door familiaal met elkaar daar gelden voor bij elkaar te sprokkelen.

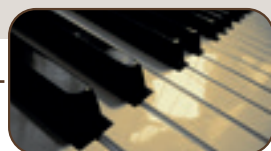
Bijvoorbeeld; Met elkaar de tuinen van de burens doen. Maar... jullie zijn vast heel vindingrijk om de eigen kwaliteiten te kennen om een geweldige donatie aan het grandioze orgelfonds te kunnen doen.

Kijk voor ideeën en en alle vragen snel op de website:

www.bonifaciusalphen.nl

Iedereen kan en mag meedoen. Doet u met de hele familie ook mee?

Comité van Aanbeveling

Liesbeth Spies (*burgemeester van de gemeente Alphen aan den Rijn*)

Ruud Visser (*pastoor van de parochie H. Thomas, waarvan de Bonifaciuskerk deel uitmaakt*)

John Kroes (*notaris*)

Simon Stelling (*stadsorganist*)

Kees Slingerland (*oud-voorzitter Stichting Vrienden van de Bonifaciuskerk*)

Jos Pijpers (*kerkmusicus*)

Alexander Schippers (*organist van de Bonifaciuskerk*)

Het Orgel Speelt

*“Het orgel speelt”
stond op de liturgie.
De organist dacht:
zal ik dan maar
in de kerk gaan zitten
en af gaan wachten
wat er komt?*

*Hij keek de kerk
eens rond.
Opeens werd hij gegrepen
door een beroerde
toets van zijn geweten
en terstond
speelde de organist
vol gratie
zijn meest ontroerende
improvisatie.*

*Dit is nog eens
een gave van de Geest
wist hij die nu begreep
hoe je die regel leest.*

Coby Poelman-Duisterwinkel

Colofon:

Samenstelling:

De Orgelcommissie
onder voorzitterschap van
Piet Hoeksel.

(Comm. leden zie pag.: 23)

Alexander Schippers,
Organist Bonifaciuserk

Uitgave mede mogelijk gemaakt

dankzij::

De Stichting Vrienden van de
Bonifaciuserk.

Het verhaal over Orgelbouwer

Johannes Hilboesen:

(dankzij de Friese Orgelkrant)
met vriendelijke toestemming
van de schrijver Victor Timmer.

Schilderij op de achterzijde van het

omslag:

“A Capella” van kunstenaar
Marius van Dokkum.

Foto: Art Revisited, Tolbert NL

Idee en Productie:

Louis van Velzen / Jan Eradus
secretaris: Loes Marcin

Vormgeving: Wim Balyon

Uitgave: 2025

Druk: Prefix Media,
Alphen aan den Rijn

